

*СГОРИЧЕВА С.Б., доктор економічних наук, доцент
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»
Україна, м. Полтава*

ФІНАНСИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ФОРМИ ЇЇ ПРОЯВУ

Впродовж другої половини ХХ ст. відбулися суттєві якісні зміни у технологічному, економічному, інституційному, інформаційному середовищі світового та національних господарств. Серед цих процесів особливе місце за масштабами, різноманітністю прояву та глибині впливу займає фінансизація економіки, яка означає посилення ролі фінансів та фінансових відносин у життєдіяльності економічних суб'єктів, зміцнення позицій фінансових інститутів, бурхливий розвиток фінансових ринків, прискорення фінансової глобалізації.

Термін «фінансизація» був введений єгипетським політологом та економістом С. Аміном і, відповідно до його поглядів, вона проявляється у високих відсоткових ставках, «плаваючих» обмінних курсах, свободі спекулятивних трансфертів, широкій приватизації тощо (цит. за [1, с. 132]). Близьким за змістом до цієї категорії є поняття «фінансоміка», яка, на думку відомого російського економіста й філософа Ю.М. Осипова, є специфічною формою буття економіки, коли фінанси та фінансові відносини набувають всеохоплюючого характеру та грають домінуючу роль на всіх рівнях соціально-економічної системи, обумовлюючи переміщення центру економічної влади у сферу обігу фінансових ресурсів [2].

Особливого розвитку фінансизація набула у 1990–2000-х рр. Умови для цього були створені лібералізацією фінансових ринків та міжнародного руху капіталів, активним створенням і розповсюдженням інноваційних фінансових технологій та фінансових інструментів, дезінтермедіацією, тобто відмовою від послуг фінансових посередників і переході суб'єктів економіки до прямого фінансування, розвитком інформаційних технологій, які дозволяли виконувати фінансові операції у режимі реального часу. Світова фінансово-економічна криза 2008–2010 рр. фактично стала механізмом примусового, але тимчасового, відновлення відносної пропорційності між фінансовим та реальним секторами економіки.

Отже, ключовими моментами, що характеризують фінансизацію, є:

- зростаючі кількісні та якісні зміни фінансового характеру;
- посилення впливу фінансів та фінансових відносин на всі сфери діяльності людей.

Кількісними ознаками фінансизації, на нашу думку, можна вважати:

- суттєве зростання частки фінансового сектора у ВВП, що особливо характерно для країн з розвинутими фінансовими ринками. Так, у США за останні 50 років частка фінансових послуг у ВВП збільшилася удвічі (з 3,7 до 8,4 %), при цьому також удвічі збільшилася частка доходів фінансового сектора у загальній сумі доходів (із 17 % до 35 %) [3, с. 2];

- збільшення кількості зайнятих у сфері фінансової діяльності. Зокрема, протягом 2000-2008 рр. у країнах Європейського Союзу кількість зайнятих у сільському господарстві й промисловості знизилася, відповідно, на 16 % та 5 %, а у фінансовій сфері – збільшилася на 23,5 %, що призвело до практичної рівності кількості працівників, зайнятих у промисловості та сфері фінансових послуг (17,4 та 15,2 % всіх зайнятих, відповідно);

- стрімке зростання обсягів операцій на фінансових ринках, переважно спекулятивних, які суттєво перевищують показники ринків реальних товарів, а також домінуючий вплив цін похідних інструментів на реальні ринки. У 2011 р. обсяг світового ринку капіталу, за даними McKinsey, становив 202 трлн. дол., що вже було на 10 трлн. дол. більше докризового максимуму, зафіксованого у 2007 р. [4];

- експоненціальне збільшення обсягів фіктивного капіталу, що обертається на фінансових ринках. За даними Банку міжнародних розрахунків, напередодні кризи загальна вартість невиконаних деривативних контрактів становила 753,4 трлн. доларів, що більш ніж у 10 разів перевищувало обсяг світового ВВП [5];

- масштабне залучення у фінансовий оборот ресурсів економічних суб'єктів, насамперед, домогосподарств, які все більше вкладають кошти не в банки з метою заощадження, а у фінансові інструменти (через пайові, взаємні, індексні фонди тощо) з метою отримання додаткових доходів;

- перевищення темпів зростання доходів фінансових інститутів, порівнюючи з доходами всіх корпоративних структур, що беруть участь у підприємницькій діяльності.

Одночасно варто виділили низку якісних форм прояву фінансизації, що суттєвим чином трансформують механізм функціонування сучасної економіки, створюючи додаткові виклики макроекономічному регулюванню та стимулюванню економічного зростання.

Насамперед, важливою характерною рисою фінансизації стає самодостатність фінансового -сектора, за якої він починає отримувати стимули та ресурси для свого розвитку не лише ззовні, як було раніше, а і зсередини, все більше відриваючись від потреб реальної економіки.

Якісна зміна ролі і місця фінансів у суспільному відтворенні, гнучкість, мобільність та зростаюча автономність фінансового капіталу, його вихід на міжнародний рівень призводять до переміщення центру економічної влади у сферу обігу фінансових ресурсів. Це особливо стало помітно під час світової фінансової кризи, коли величезні бюджетні кошти

спрямовувалися урядами країн не на підтримку товаровиробників та розвиток споживчих ринків, а на порятунок глобальних банків, дії яких і сприяли настанню кризи, мотивуючи це системним становищем цих фінансових інститутів.

На фінансовому ринку посилюються інтеграційні процеси, у результаті яких між фінансовими посередниками зникають чіткі грані. Їх функції переплітаються, що об'єктивно веде до необхідності створення на національному рівні так званого мегарегулятора, відповідального за стабільність фінансового сектора у цілому. Одночасно, нефінансові компанії не лише активно беруть на себе банківські функції, кредитуючи своїх клієнтів, а і створюють дочірні банківські структури (прикладами є *General Electric Money Bank*, *Sony Bank* та інші), а великі торговельні мережі добиваються отримання ліцензій на здійснення банківських операцій. Отже, у доходах зазначених компаній все більшу частку починають становити доходи від, у цілому, невластивої для них фінансової діяльності.

Змінюється і характер формування бюджетів домогосподарств. З одного боку, як уже зазначалося, у доходній частині все більшу роль починають відігравати доходи від володіння та розпорядження фінансовими активами, а з іншого – витратна частина, зазвичай, формується з урахуванням необхідності виплати основного боргу і відсотків за споживчими та іпотечними кредитами, зменшуючи можливості заощаджень.

Таким чином, фінансизація економіки є об'єктивним явищем, яке чинить суттєвий вплив на різні аспекти життєдіяльності суспільства. Тому з метою визначення глобальних перспектив розвитку економіки, необхідно знайти відповіді на питання стосовно того, чи піддається фінансизація регулюванню, яким є взаємозв'язок між її ступенем та темпами економічного зростання, чи можна теоретично визначити оптимальні розміри та структуру фінансового сектора, а також яким – національним або наднаціональним – повинен бути нагляд за його стабільністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цыганков П. А. Теория международных отношений / П. А. Цыганков. – М.: Гардарики, 2002. – 400 с.
2. Осипов Ю. М. Философия финансов / Ю. М. Осипов // Философия хозяйства. – 2008. – № 4. – С. 79–84.
3. Duvvuri Subbarao. Financial regulation for growth, equity and stability in the post-crisis world [Електронний ресурс] // First CAFRAL-BIS international conference on «Financial sector regulation for growth, equity and stability in the post-crisis world». –

- Mumbai, 15 November 2011. – Режим доступа : <http://www.bis.org/review/r111117f.pdf>
4. Mapping global capital markets 2011 [Электронный ресурс] // McKinsey Global Institute: August 2011. – Режим доступа : http://www.mckinsey.com/insights/global_capital_markets/mapping_global_capital_markets_2011
 5. Bank for International Settlements [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bis.org/statistics/derstats.htm>